

Cînd Joshu (Chao-Chou) a fost întrebat care era Tao (sau adevărul Zen-ului), el a răspuns: „Viața ta de zi cu zi, acesta este Tao”. Altfel spus, o existență de sine stătătoare, liniștită, cu încredere în sine și plină de credință – acesta este adevărul Zen-ului, și ceea ce eu înțeleg cînd afirm că Zen-ul este în primul rînd practic. El face apel direct la viață, fără a face măcar o referire la suflet sau la Dumnezeu sau la orice interferează cu sau perturbă cursul normal al vieții. Ideea Zen-ului este de a înțelege viața așa cum se desfășoară ea. Nu există nimic extraordinar sau misterios despre Zen. Ridic mîna; iau o carte din partea cealaltă a acestui birou; aud băieții jucîndu-se cu mingea dincolo de fereastra mea; văd norii împrăștiindu-se peste pădurile învecinate: în toate acestea practic Zen-ul, trăiesc Zen-ul. Nici o discuție prolixă nu este necesară și nici vreo explicație. Nu știu de ce – și nu este nevoie de explicații –, dar cînd soarele răsare, întreaga lume dansează cu bucurie, iar inima fiecăruia este plină de fericire. Dacă Zen-ul este cît de cît imaginabil, atunci el trebuie sesizat încă de aici.

Așadar, atunci cînd Bodhidharma (Daruma, jap.; Tamo, chin.) a fost întrebat cine era, el a răspuns: „Nu știu”. Și aceasta nu pentru că el nu ar fi putut să se explice, nici pentru că dorea să evite orice controversă verbală, ci numai din cauză că nu știa ce sau cine era, în afară de faptul că era ceea ce era și nu putea fi nimic altceva. Motivul a fost destul de simplu. Cînd Nangaku (Nan-Yueh, 677-744) s-a apropiat de al șaselea Patriarh și a fost întrebat: „Ce este aceea ce vine astfel la mine?”, el nu a știut ce să răspundă. Timp de opt ani îndelungați a cugetat asupra întrebării, cînd într-o zi sensul ei i s-a limpezit și a exclamat: „Chiar a spune că este ceva și tot nu se potrivește”. Acest lucru este la fel cu a spune „Nu știu”.

Sekito și-a întrebat odată discipolul, Yakusan (Yueh-shan): „Ce faci aici?”. „Nu fac nimic”, a răspuns acesta din urmă. „Dacă așa stau lucrurile, îți pierzi timpul.” „Nu este a irosi timpul făcînd ceva?”, a fost răspunsul lui Yakusan. Sekito încă îl urmărea. „Tu

spui că nu faci nimic, atunci cine este acela care face nimic?” Răspunsul lui Yakusan a fost același ca și cel al lui Bodhidharma: „Nici chiar cei mai înțelepți nu-l cunosc”. Nu există nici un agnosticism în aceasta și nici misticism, dacă este înțeleasă în sensul de mistificare. Un fapt simplu este formulat aici într-un limbaj simplu. Dacă nu apare astfel cititorului este pentru că el nu a ajuns la aceea stare de spirit ce i-a permis lui Bodhidharma sau Sekito să facă respectiva afirmație.

Împăratul Wu din dinastia Liang i-a cerut lui Fu Daishi (Fu-ta-shih, 497-569) să vorbească despre o sutră budistă. Daishi, luînd scaunul, s-a așezat solemn în el, dar nu a rostit nici un cuvînt. Împăratul a spus: „Te-am rugat să ții o cuvîntare, de ce nu începi să vorbești?”. Shih, unul dintre însoțitorii Împăratului, a răspuns: „Daishi a terminat discursul”. Ce fel de predică a ținut acest filozof budist tăcut? Mai tîrziu, un maestru Zen, comentînd asupra celor de mai sus, spune: „Ce predică elocventă a fost!”. Vimalakirti, eroul sutrei ce îi poartă numele, a răspuns în același mod la întrebarea „Care este doctrina absolută a non-dualității?”. Cineva a remarcat: „Asurzitoare este, într-adevăr, această tăcere a lui Vimalakirti”. A fost această ținere închisă a gurii chiar atît de asurzitoare? Dacă este așa, acum tac, iar universul, cu tot vacarmul și tumultul său, este absorbit pe loc în această tăcere absolută. Însă mimetismul nu prefăce o broască într-o frunză verde. Unde nu există originalitate creatoare, nu există nici Zen. Trebuie să spun: „Prea tîrziu, prea tîrziu! Săgeata a plecat din arc”.

Un călugăr l-a întrebat pe Yeno (Hui-Neng), al șaselea Patriarh: „Cine a moștenit spiritul celui de-al cincilea Patriarh (Hung-jen)?”.

Yeno a răspuns: „Unul care înțelege budismul”.

„Atunci, dumneavoastră l-ați moștenit?”

„Nu”, a răspuns Yeno, „nu l-am moștenit”.

„De ce nu l-ați moștenit?”, a urmat firesc următoarea întrebare a călugărului.

„Pentru că nu înțeleg budismul”, a încheiat Yeno.

Cît de greu, iar după aceea, cît de ușor este să înțelegem adevărul Zen-ului! Greu deoarece a înțelege este a nu-l înțelege; ușor pentru că a nu-l înțelege este să-l înțelegem. Un maestru afirmă că pînă și Buddha Sakyamuni sau Bodhisattva Maitreya nu-l înțeleg, în timp ce simplii servitori îl înțeleg.

Putem vedea acum de ce Zen-ul evită abstracții, reprezentări și figuri de stil. Nici o valoare adevărată nu este atașată unor cuvinte ca Dumnezeu, Buddha, suflet, infinit, Unul sau altor cuvinte asemănătoare. Acestea sînt, în definitiv, doar cuvinte și idei și, ca atare, nu conduc la înțelegerea adevărată a Zen-ului. Dimpotrivă, ele falsifică adesea și au intenții contrare. Sîntem astfel obligați să fim mereu în gardă. Un maestru Zen a spus: „Curățați-vă complet gura atunci cînd roștiți cuvîntul Buddha”. Sau: „Există un cuvînt pe care nu-mi place să-l aud, adică Buddha”. Sau: „Mergeți mai departe, unde nu există nici un Buddha, și nici nu stați unde el este”. De ce sînt adepții Zen-ului atît de potrivnici față de Buddha? Nu este Buddha Domnul lor? Nu reprezintă el realitatea budismului în cel mai înalt grad? El nu poate fi un lucru atît de odios sau impur încât să fie evitat de adepții Zen. Ceea ce lor nu le place nu este Buddha însuși, ci oprobriul atașat cuvîntului.

Răspunsurile date de maeștrii Zen la întrebarea „Cine sau ce este Buddha?” au o mare diversitate; din ce motiv? Cel puțin unul dintre motive este că ei doresc să elibereze astfel mințile noastre de toate încurcăturile și fixările posibile, cum ar fi de cuvinte, idei, dorințe etc., ce ne sînt prezentate din exterior. Unele dintre răspunsuri sînt, după cum urmează:

„Unul făcut din lut și decorat cu aur”.

„Nici cel mai bun artist nu-l poate picta.”

„Cel păstrat cu sfințenie în sala de ceremonii.”

„El nu este Buddha.”

„Numele tău este Yecho.”

„Toate răzătoarele s-au uscat.”

„Privește munții din est cum se deplasează peste valuri.”

„Nici o absurditate aici.”

„Aici sîntem înconjurați de munți.”

„Crîngul de bambus de la poalele dealului Chang-lin.”

„Două kilograme de in.”

„Gura este poarta suferinței.”

„Iată, valurile se rostogolesc peste platou.”

„Privește măgarul cu trei picioare mergînd la trap.”

„O trestie a crescut pătrunzînd prin picior.”

„Iată un om cu pieptul dezvelit și picioarele goale.”

Acestea sînt alese la întîmplare din cîteva cărți pe care le folosesc în acest scop. Cînd se face o cercetare sistematică aprofundată pe ansamblul literaturii Zen, obținem aproape o colecție a celor mai stranii afirmații făcute vreodată privind o astfel de întrebare simplă precum: „Cine este Buddha?”. Unele dintre răspunsurile de mai sus sînt complet irelevante; ele sînt, într-adevăr, departe de a fi potrivite în măsura în care le judecăm după standardul nostru obișnuit de raționament. Celelalte par să-și bată joc de întrebare sau de însăși persoana care pune întrebări. Pot maeștrii Zen care fac astfel de remarci să fie considerați serioși și într-adevăr să dorească iluminarea adepților lor? Însă esențialul este ca mințile noastre să lucreze în uniune deplină cu starea de spirit în care maeștrii au rostit aceste cuvinte ciudate. Cînd acest lucru este realizat, fiecare dintre acele răspunsuri apare într-o lumină cu totul nouă și devine minunat de transparent.

Fiind practic și direct la subiect, Zen-ul nu pierde niciodată timp sau cuvinte pentru explicare. Răspunsurile sale sînt întotdeauna surte și concise; în Zen nu există verbozitate; cuvintele maestrului apar spontan și fără nici o întîrziere. Un gong este lovit

și vibrațiile sale urmează imediat. Dacă nu sîntem în alertă, nu reușim să le surprindem; doar o clipire și am ratat ținta pentru totdeauna. Pe bună dreptate ei compară Zen-ul cu un fulger. Viteza, totuși, nu constituie Zen-ul; naturalețea sa, eliberarea de artificialități, expresivitatea vieții în sine, originalitatea sa – acestea sînt caracteristicile esențiale ale Zen-ului. Prin urmare, trebuie să fim întotdeauna în gardă pentru a nu fi ademeniți de semne exterioare, atunci cînd într-adevăr dorim să atingem esența Zen-ului. Cît de greu și cît de greșit ar fi să încercați să înțelegeți Zen-ul *ad litteram* și în mod logic, în funcție de acele exprimări ce au fost prezentate mai sus ca răspunsuri la întrebarea „Ce este Buddha?”. Desigur, în măsura în care ele sînt date ca răspunsuri, acestea sînt sugestii prin care putem ști unde să căutăm prezența lui Buddha, însă trebuie să ne amintim că degetul îndreptat către lună rămîne un deget și în nici un caz nu poate fi schimbat cu luna în sine. Pericolul pîndește mereu acolo unde intelectul se strecoară pe ascuns și ia degetul arătător drept luna însăși.

Cu toate acestea, există filozofi care, luînd o parte din exprimările de mai sus în sensul lor literar și logic, încearcă să sesizeze o nuanță de panteism în ele. De exemplu, în cazul în care maestrul spune „două kilograme de in” sau „o răzătoare”, pornind de la înțelesul lor aparent, el ar vrea să insiste în a transmite o idee panteistă. Cu alte cuvinte, acei maeștri Zen consideră că Buddha se manifestă el însuși în toate lucrurile: în in, într-o bucată de lemn, într-un curs de apă, în munții ce se înalță sau în opere de artă. Budismul Mahayana, în special Zen-ul, pare să exprime ceva din spiritul panteismului, dar nimic nu este, de fapt, mai departe de Zen decît această reprezentare. Maeștrii de la început au prevăzut această tendință periculoasă și pentru acest motiv ei fac acele afirmații aparent incoerente. Intenția lor este de a elibera mințile discipolilor lor sau pe cele ale cărturarilor, de a fi împovărate de orice idei fixe sau preconcepute sau de așa-zisele interpretări logice. Cînd

Tozan (Tung-shan, un discipol al lui Ummon) a răspuns: „Două kilograme de in” la întrebarea: „Ce este Buddha?” – care, apropo, este același lucru ca și cum ar fi întrebat „Ce este Dumnezeu?” –, el nu a vrut să spună că inul pe care putea să-l fi atins atunci era o manifestare vizibilă a lui Buddha, acel Buddha care atunci cînd este privit cu ochiul inteligenței ar putea fi întîlnit în fiecare obiect. Răspunsul lui a fost simplu, „două kilograme de in”. El nu a implicat nimic metafizic în acest enunț realist direct. Cuvintele respective au ieșit din adîncul conștiinței sale așa cum apa țîșnește dintr-un izvor sau ca un boboc ce se deschide la soare. Nu a fost nici o premeditare sau filozofie din partea sa. De aceea, dacă vrem să înțelegem semnificația celor „două kilograme de in”, mai întîi trebuie să pătrundem în străfundurile conștiinței lui Tozan și să nu urmărim ce spune gura sa. Altă dată el ar putea da un răspuns complet diferit, ce l-ar putea contrazice imediat pe cel deja dat. Logicienii vor fi în mod natural surprinși și încurcați; ei l-ar putea declara complet nebun. Dar cei care studiază Zen-ul vor spune: „Plouă atît de liniștit, privește cît de proaspătă și de verde este iarba”, iar ei știu bine că răspunsul lor este în consonanță deplină cu răspunsul lui Tozan: „Două kilograme de in”.

Următoarele vor arăta, probabil într-o măsură mai mare, că Zen-ul nu este o formă de panteism, dacă înțelegem prin aceasta orice filozofie ce identifică universul vizibil cu realitatea supremă, numită Dumnezeu sau Minte sau altfel, și afirmă că Dumnezeu nu poate exista independent de manifestările sale. De fapt, Zen-ul este mai mult decît atît. În Zen nu este loc pentru discuții filozofice consumatoare de timp. Însă filozofia este de asemenea o manifestare a activității vieții și, de aceea, Zen-ul nu o evită neapărat. Atunci cînd un filozof ajunge să fie iluminat, maestrul Zen nu este dispus niciodată să-l întîlnească pe terenul propriu. Primii maeștri Zen au fost relativ toleranți față de așa-numiții filozofi și nu atît de nerăbdători ca în cazul lui Rinzi (Lin-chi, a murit în 867) sau